

УДК 347.626.6

О. С. Простибоженко

асистент

Київський університет права Національної академії наук України,
кафедра цивільного та трудового права
вул. Доброхотова, 7А, Київ, 03142, Україна

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ МАЙНА ПОДРУЖЖЯ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЕРЖАВ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ І НАПРЯМКИ ГАРМОНІЗАЦІЇ

У статті досліджується правовий режим майна подружжя за законодавством європейських держав.

Особлива увага приділяється перспективним напрямкам гармонізації національного сімейного законодавства із законодавством держав Європейського Союзу.

Ключові слова: правовий режим майна подружжя, законодавство держав Європейського Союзу, гармонізація.

Постановка проблеми. Стрімкі та кардинальні соціально-економічні перетворення, які відбуваються в Україні з часу розпаду СРСР, зумовлюють появу низки прогалин в правовому регулюванні майнових відносин подружжя. Тому в сучасних умовах адекватний розвиток національного сімейного законодавства можливий лише на основі розуміння передусім загальноєвропейських тенденцій правового регулювання режиму майна подружжя та запозичення передового досвіду такого регулювання.

Проголошення Україною курсу на інтеграцію до Європейського Союзу зумовлює доцільність аналізу законодавчо встановлених правових режимів майна подружжя в країнах ЄС та перспектив їх застосування при регулюванні майнових відносин подружжя в Україні. На даний час в Європі набули розвитку процеси уніфікації законодавства, які торкнулися і галузі сімейного права. В 2001 році була заснована недержавна організація — Комісія з європейського сімейного права, завданням якої визначено розроблення спільних для країн Європи принципів для окремих інститутів сімейного права, що мають рекомендаційний характер. Крім того, 4 лютого 2010 року між Францією та Німеччиною було укладено угоду про гармонізацію режиму майна подружжя, що засвідчило початок нового етапу уніфікації законодавства держав-членів ЄС. У зв'язку з цим розвиток національного сімейного законодавства і практики його застосування має здійснюватися з урахуванням європейських норм і стандартів регламентації сімейних відносин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній науці сімейного права протягом останніх десятиліть проблематика правого режиму майна подружжя аналізувалася зазвичай виключно в рамках національного законодавства. Лише окремі проблеми правового регулювання майнових від-

носин подружжя (І. В. Жилінкова [1], Я. В. Новохатська [2]) розглядалися у порівняльному контексті, але такий аналіз здійснювався або стосовно сімейного законодавства, чинного до 2004 року, або стосовно договірною режиму майна подружжя.

Постановка завдання. Мета даної роботи полягає в дослідженні правових режимів майна подружжя, встановлених законодавством європейських країн, та виявленні положень, які б могли бути запозичені національним сімейним правом, а також концепцій, ідей та підходів західноєвропейської доктрини сімейного і цивільного права, які б могли бути введені у вітчизняний науковий обіг.

Об'єктом дослідження є лише ті правові режими майна подружжя, які встановлені законодавством двадцяти восьми держав-членів ЄС, а також Норвегії та Швейцарії, враховуючи їх тісний зв'язок з ЄС, та які застосовуються за відсутності домовленості подружжя про інше, тобто за замовчуванням.

Викладення основного матеріалу. Насамперед слід дати визначення поняття «правовий режим», яке протягом останнього часу отримало широке розповсюдження в юридичній науці та навіть національній судовій практиці. Разом із тим, загальновизнаного підходу до визначення цієї категорії в юридичній науці не склалося. У перекладі з латинської мови «regimen» означає «встановлений порядок» [3, с. 156]. В теорії права під правовим режимом розуміють «можливі правовідносини, суб'єктів цивільних правовідносин та правові наслідки» [4, с. 292], «заснований на єдиних регулятивних засадах і виникаючий в результаті дії комплексу правових засобів порядок регулювання відносин» [1, с. 84–85], «порядок регулювання, виражений у комплексі правових засобів, які характеризують особливе співвідношення дозволів, заборон, а також позитивних зобов'язань, які взаємодіють між собою і створюють особливу спрямованість регулювання» [5, с. 243], «елемент правової форми у вигляді регулятивних правових комплексів, що встановлюють певний порядок регулювання суспільних відносин» [6, с. 131], «особливий порядок регулювання відносин, а також сукупність цивільно-правових норм» [7, с. 128], «особливий порядок правового регулювання, який виражається у певному поєднанні юридичних засобів» [8, с. 16–17].

У чинному законодавстві жодної з досліджуваних держав не дається визначення поняття «правовий режим майна подружжя». Більш того, навіть саме поняття відсутнє в сімейному законодавстві багатьох європейських країн. Зокрема, воно не вживається в законодавчих актах Великої Британії, Ірландії, Нідерландів, Греції, Кіпру, Словаччини, Словенії, Хорватії, Латвії, Норвегії. Єдиним законодавчим актом, в якому містилося визначення досліджуваного поняття був Сімейний кодекс Словенії від 11.06.2011 р., який однак не набув чинності у зв'язку з його відхиленням на референдумі 25.03.2012 р. Згідно зі ст. 66 вказаного кодексу Словенії режим майна подружжя — це сукупність правил, які регулюють майнові відносини подружжя між собою і стосовно третіх осіб [9]. Подібне визначення дається в проекті Постанови ЄС щодо юрисдикції, застосовуваного

права і визнання та виконання рішень з питань правового режиму майна подружжя, згідно з пунктом 13d якого досліджуване поняття охоплює правила щодо майнових відносин між подружжям та щодо третіх осіб, які виникають з їх одруження та після його припинення [10].

Таким чином, не вдаючись до дискусії щодо змістовного наповнення поняття «правовий режим», для цілей цього дослідження під поняттям «правовий режим майна подружжя» пропонуємо розуміти виражений у сукупності правових засобів і зумовлений єдиними регулятивними засадами порядок регулювання відносин щодо майна подружжя, які виникають у такого подружжя між собою та стосовно третіх осіб. При цьому правовий режим майна подружжя являє собою єдиний юридичний механізм, який забезпечує комплексне регулювання майнових відносин за участю подружжя.

У вітчизняній науці сімейного права було запропоновано достатню кількість підходів до класифікації правових режимів майна подружжя. Зокрема, І. В. Жилінкова [1, с. 124] та Я. В. Новохатська [2, с. 34] виділяють три види правового режиму майна подружжя, а саме: роздільності, спільності та відкладеної спільності. Однак, в європейській науці сімейного права застосовуються інші підходи до класифікації таких режимів, зміст яких розкривається нижче.

Всі правові режими майна подружжя досліджуваних держав прийнято поділяти на дві основні системи: майнової спільності та майнової роздільності [11, с. 20–22], в межах яких прийнято виокремлювати шість типів правових режимів майна подружжя [12]. Зокрема, до першої системи належать такі режими, як універсальна майнова спільність та обмежена майнова спільність, тоді як до другої — спільність отриманого доходу, відкладена майнова спільність, майнова роздільність та майнова роздільність з поділом майна компетентним органом. На думку автора, правові режими спільності отриманого доходу та відкладеної майнової спільності доцільно розглядати як систему умовної майнової спільності, оскільки вони передбачають або настання майнової спільності подружжя на пізнішому етапі, або ж майнове вирівнювання подружжя на засадах рівності внеску кожного з них. Перед тим, як перейти до розгляду кожного з режимів, зауважимо, що зазначені вище перші чотири з них в законодавствах відповідних держав зазвичай мають назву «режим спільності майна подружжя» [13, § 1363, с. 347; 14, с. 11] або аналогічні найменування, що вочевидь зумовлене відсутністю необхідності відмежовувати один правовий режим від іншого. Тобто, зазначені вище найменування типів правових режимів були запропоновані науковцями для того, щоб окреслити належність кожної з держав до відповідної групи та уникнути плутанини.

Правовий режим універсальної майнової спільності подружжя (англ. «*universal community of property*», фр. «*communauté universelle*», нім. «*Gütergemeinschaft*», ісп. «*comunidad absoluta de bienes*»), також відомий як режим абсолютної спільності майна, передбачає об'єднання в силу укладення шлюбу всього майна та всіх боргів кожного з подружжя, в т. ч. дошлюбних активів, в єдину майнову масу. Так само майно і борги, набуті кожним з подружжя в період шлюбу, в т. ч. спадщина і дарування, вклю-

чаються в зазначену майнову масу. Цей правовий режим, який походить з іспанського середньовічного права [див. детальніше: 15], набув уніфікованого законодавчого закріплення упродовж ХІХ ст. і був пов'язаний із кодифікацією цивільного законодавства європейських держав [16, с. 266–270]. Наголосимо, що це був період, коли дружина не мала повної дієздатності, а тому всім майном фактично управляв і розпоряджався чоловік. Тому подальший розвиток досліджуваного правового режиму майна подружжя уже відбувався в загальноєвропейському контексті та передусім був пов'язаний з боротьбою жінок за свої права.

Донедавна Нідерланди залишалися єдиною державою в Європі, в якій режим універсальної майнової спільності застосовувався аж до ХХІ ст., будучи законодавчо закріпленим в Цивільному кодексі у якості такого, що підлягав застосуванню за замовчуванням. Навіть після реформи сімейного права, яка відбулася в 2011 році, нідерландський законодавець не наважився закріпити режим обмеженої майнової спільності у його класичному вигляді, запровадивши натомість його «спотворений жалюгідний гібрид» (англ. «*garbled pathetic hybrid*») [17]. Насамперед законодавець зберіг підхід про включення дошлюбного майна кожного з подружжя до складу єдиної майнової маси за винятком успадкованого і подарованого майна, якщо спадкодавець чи дарувальник чітко виразили свою волю про його невключення до складу майнової спільності [18, ст. 1:94]. Натомість певні зміни відбулися у сфері виконання зобов'язань. Зокрема, після поділу майна між подружжям той з них, хто не був стороною у зобов'язанні спільноти¹, відповідає лише в межах отриманої частки, тоді як до реформи 2011 р. він відповідав за половину боргу [18, ст. 1:102].

Отже, хоча правове регулювання майнових відносин подружжя в Нідерландах зазнало низки істотних змін, проте застосовуваний правовий режим майна подружжя зберіг основні риси універсальної майнової спільності. І хоча досліджуваний правовий режим за замовчуванням більше не застосовується в інших європейських юрисдикціях, він тим не менше може застосовуватися за вибором подружжя в низці європейських держав (наприклад, Франції (ст. 1526 ЦК) [19, с. 470], Німеччині (§ 1416 ЦУ) [13, с. 357], Бельгії (ст. 1454 ЦК) [20], Люксембурзі (ст. 1526 ЦК) [21], Румунії (ст.ст. 366–367 ЦК) [22, с. 83]), а також підлягає застосуванню в Нідерландах стосовно подружжя, які уклали шлюб до зазначеної вище реформи 2011 року [18, розд. 1.7.4].

Правовий режим обмеженої майнової спільності подружжя (англ. «*limited community of property*», фр. «*communauté réduite aux acquêts*», ісп. «*sociedad de gananciales*», нім. «*Errungenschaftsgemeinschaft*»,

---

¹ Термін «спільнота» вживатиметься в цьому дослідженні для позначення англійсько-го терміну «community», який відображає майнову спільність подружжя і не є тотожним поняттю «спільний». Поняття «зобов'язання спільноти» спрощено можна розкрити, як зобов'язання, яке задовольняється передусім за рахунок майнової спільності подружжя. Аналогічно термін «майно спільноти» не є тотожним поняттю «спільне майно», оскільки, на відміну від вітчизняного підходу, західноєвропейська доктрина не передбачає поширення на таке майно законодавчих положень про спільну власність, про що йтиметься нижче.

на Мальті офіційна назва англ. — «*community of acquests*»), також відомий як спільність набутого (англ. «*community of gains*»), передбачає існування трьох окремих майнових мас, зокрема, приватного або роздільного майна (англ. «*private or separate property*», у випадку Мальти (ст. 1334 ЦК) [23, с. 274] — англ. «*paraphernal property*») кожного з подружжя та майна спільноти, належного обом з подружжя (англ. «*community property*»). За загальним правилом дошлюбне майно кожного з подружжя, а також майно, хоча й набуте у шлюбі, але отримане у якості спадщини чи дарування, становить роздільне майно подружжя. Натомість майно спільноти охоплює активи і пасиви, набуті подружжям упродовж шлюбу разом або кожним з них окремо. При цьому законодавчо закріплюються правила встановлення належності майна до однієї з трьох мас та презумпція належності майна до спільноти у разі недоведення його роздільності [див. детальніше: 24].

Режим обмеженої майнової спільності є результатом розвитку вищезазначеного правового режиму універсальної майнової спільності. Великий внесок в цьому належить сімейному законодавству СРСР, у якому в 1926 році було прийнято два сімейних кодекси: Кодекс про сім'ю, опіку, шлюб і акти цивільного стану УСРР [25] та Кодекс про шлюб, сім'ю та опіку РСФРР [26]. На відміну від західноєвропейського підходу, радянський підхід передбачав виключення зі спільного майна подружжя дошлюбного майна кожного з них, а також майна, успадкованого і подарованого кожному з подружжя. Ці виключення були зумовлені розвитком в теорії радянського сімейного права т. зв. «*трудової концепції*», яка відображала соціалістичні уявлення про походження спільної власності подружжя як такої, що виникає завдяки праці подружжя. Виступаючи на другій сесії Всеросійського Центрального Виконавчого Комітету XII скликання, нарком юстиції РСФРР Д. І. Курський з цього приводу говорив: «Спочатку у нас існувала роздільність майна, а тут вводиться спільність майна: здобуте спільною працею майно стає спільним майном і при розлученні ділиться порівну між подружжям» [27, с. 265].

Окремі науковці висловили думку, що такий підхід радянського законодавця був зумовлений відсутністю очікуваних результатів від існуючого режиму майнової роздільності, оскільки для цього не було економічних і соціальних передумов [28, с. 240; 29, п. 4]. У зв'язку з цим хотілось би нагадати, що існуючий в Російській імперії правовий режим майнової роздільності подружжя визнавався прогресивним, оскільки наділяв дружину правосуб'єктністю та гарантував її права у майновій сфері [див. напр.: 16, с. 270–273]. Видається, що за кілька років, які минули з моменту жовтневого перевороту та які супроводжувалися воєнними діями, достатня кількість емпіричних знань просто не могла бути накопичена радянською владою. А відтак, стверджувати про відсутність очікуваного ефекту передчасно. На думку автора, запровадження чи навіть створення режиму обмеженої майнової спільності зумовлено практичним втіленням марксистського вчення. Слід нагадати, що перша половина 20-х років ХХ ст. в радянській Росії — це період добровільного створення комун, артілей та інших форм спільного ведення господарства як своєрідних ідеалів співжиття в комуністичній іде-

ології. Вочевидь ідея спільності майна подружжя є продовженням практичного втілення таких ідеалів у сфері сімейних правовідносин.

Як би там не було, але в радянському законодавстві вперше дружина отримала рівні права в спільному майні подружжя. Після Другої світової війни значна кількість європейських держав, в яких застосовувався правовий режим універсальної майнової спільності, поступово перейшла до режиму обмеженої майнової спільності [28, с. 456–461]. На даний час досліджуваній режим за замовчуванням застосовується у Франції (ст. 1400 ЦК) [19, с. 441], Іспанії (ст. 1316 ЦК) [30, с. 153], Португалії (ст. 1717 ЦК) [31], Італії (ст. 159 ЦК) [32], Бельгії (ст. 1398 ЦК) [20], Люксембурзі (ст. 1400 ЦК) [21], Мальті (ст. 1316 ЦК) [23, с. 260], Польщі (ст. 31 СК) [33], Чехії (§ 708 ЦК) [34, с. 1103], Словаччині (§ 143 ЦК) [35, с. 66], Угорщині (ст. 4:34 ЦК) [36], Литві (ст.ст. 3.82, 3.87) [37], Латвії (§ 89) [38, с. 56], Естонії (§ 24 Закону) [39], Румунії (ст.ст. 312, 339 ЦК) [22, с. 75, 79], Болгарії (ст. 18 СК) [40, с. 15], Словенії (ст. 51 Закону) [41] та Хорватії (ст.ст. 34–36 СК) [42]. Цей правовий режим є найбільш розповсюдженим в Європі, в значній мірі завдяки державам Центральної Європи, які сприйняли його ще із соціалістичного періоду свого розвитку.

Слід підкреслити наявність низки змістовних відмінностей між **постсоціалістичним** та **західноєвропейським підходами** до природи та змістовного наповнення правового режиму майнової спільності подружжя. Насамперед, у праві постсоціалістичних держав майнова спільність подружжя зазвичай розкривається через призму спільної сумісної власності (наприклад, § 143 ЦК Словаччини [35, с. 66], ст. 3.87 ЦК Литви [37], § 25 Закону про сім'ю Естонії [39]). Навіть новий ЦК Чехії 2012 р. не відійшов від цього підходу [див. 34, § 712, с. 1103–1104]. Такі ж погляди висловлюють провідні польські науковці, зокрема голова Кодифікаційної комісії з цивільного права Польщі професор З. Радваньський [43, с. 61]. Враховуючи такий підхід, змістовне наповнення режиму майнової спільності в постсоціалістичних державах залежить від підходу науки і практики до об'єктів права власності в кожній окремій країні та може включати лише речі (наприклад, ст. 21 СК Болгарії [40, с. 16]) або ж речі та майнові права (наприклад, в Україні). Однак найбільші труднощі в постсоціалістичному підході викликає місце зобов'язань подружжя в межах досліджуваного режиму та їх правовий характер. Наприклад, литовський законодавець розмістив правові норми щодо зобов'язань подружжя в главі VII (ст.ст. 3.109–3.115 ЦК) в межах розділу III «Майнові права і обов'язки подружжя» книги 3 «Сімейне право» ЦК, виключивши їх з глави VI, яка присвячена правовому режиму майна подружжя, встановленому законом [37].

Натомість у Західній Європі майнова спільність подружжя виступає ніби як своєрідний квазісуб'єкт правовідносин, подібно до партнерства без статусу юридичної особи чи простого товариства. Саме навколо цього уявлення про подружжя і його майно будується подальше правове регулювання майнових відносин [див. напр.: 44, с. 18; 45, с. 5]. Відтак, західноєвропейський підхід характеризується наявністю виключних правил, які регулюють майнові відносини подружжя як щодо речей і майнових прав,

так і стосовно зобов'язань подружжя. Тобто, інші законодавчі конструкції, зокрема право спільної власності, не підлягають застосуванню до майнових відносин між подружжям. У практичній площині це, наприклад, проявляється в тому, що згідно із західноєвропейським підходом майнова спільність подружжя охоплює речі, які придбані обома з подружжя на праві спільної часткової власності, тобто така річ підлягає поділу в загальному порядку. Тоді як згідно з постсоціалістичним підходом така річ не буде охоплена правом спільної сумісної власності, а відтак не підлягатиме перерозподілу між подружжям.

Західноєвропейський підхід передбачає чітке і послідовне регулювання зобов'язань подружжя, які поділяються на зобов'язання спільноти (англ. «*community debt*» або «*community obligation*») та особисті зобов'язання (англ. «*personal obligation*» або «*personal debt*») кожного з подружжя. Перші з них зазвичай підлягають задоволенню передусім за рахунок майнової спільноти і лише субсидіарно за рахунок особистого майна одного (наприклад, ст.ст. 1411, 1413 ЦК Люксембургу [21]) або ж обох з подружжя (наприклад, ст. 1330 ЦК Мальти [23, с. 265–266], ст. 190 ЦК Італії [32], ст. 1695 ЦК Португалії [31]), тоді як другі навпаки — спочатку задовольняються за рахунок особистого майна і лише у разі його недостатності — за рахунок спільного (наприклад, ст. 1373 ЦК Іспанії [30, с. 159], ст. 1329 ЦК Мальти [23, с. 265]). При цьому західноєвропейський підхід передбачає розвинуту систему компенсацій між майновою спільнотою і роздільним майном кожного з подружжя за результатом припинення дії режиму майна подружжя. Натомість у постсоціалістичних державах зазвичай відсутні або ж нерозвинені відповідні положення щодо зобов'язань та компенсацій. Зазвичай законодавець розрізняє лише солідарні та особисті зобов'язання, а задоволення вимог кредиторів досить часто відбувається спочатку за рахунок роздільного майна і субсидіарно — за рахунок спільного майна (наприклад, §§ 145, 150 ЦК Словаччини [35, с. 66], ст.ст. 56, 57 Закону про шлюб і сімейні відносини Словенії [41], ст. 44 СК Хорватії [42]), що вочевидь зумовлено ідеєю збереження майнової основи подружжя. Перетікання майна між його різними масами, зокрема між спільним і роздільним, в постсоціалістичних державах досить часто розглядається як дарування, а тому суди відмовляють у захисті прав тому з подружжя, хто поніс відповідні витрати.

Зрештою, різниця між двома підходами також проявляється в термінології. Постсоціалістичному спільному майну (англ. «*common property*», пол. «*majątek wspólny*», чеськ. «*společné jmění*») протиставляється західноєвропейська майнова спільність чи майнова спільнота (англ. «*community property*», а щодо режиму — «*community of property*» [45, с. 13 примітка]).

Правовий режим спільності отриманого доходу подружжя (англ. «*community of accrued gains*», нім. «*Zugewinnngemeinschaft*», у Швейцарії назва «*Errungenschaftsbeteiligung*», фр. «*participation aux acquêts*», ісп. «*participación*»), відомий також як режим участі в набутті (англ. «*participation in acquisitions*» або «*participation in acquired property*»), є другим за значимістю в Європі. Поряд з обмеженою майновою спільністю подружжя цей режим рекомендований Комісією з європейського сімейного пра-

ва в Принципах європейського сімейного права щодо майнових відносин подружжя у якості базового для гармонізації [46]. Більш того, 4 лютого 2010 р. Німеччина і Франція підписали міжнародний договір про спільність отриманого доходу як альтернативний правовий режим майна подружжя [див. детальніше: 47], який набув чинності в 2013 році, ознаменувавши перший спільний правовий режим майна подружжя в Європі [48]. Досліджуваний правовий режим застосовується за замовчуванням в Європі, в Німеччині, Швейцарії, Греції та Кіпрі, а у якості альтернативного — також у Франції (ст.ст. 1569–1581 ЦК) [19, с. 474–479], Іспанії (ст. 1411–1434 ЦК) [30, с. 163–164], Люксембурзі (ст.ст. 1569–1581 ЦК) [21], Польщі (ст.ст. 51–2–51–5 СК) [33], Угорщині (ст.ст. 4:69–4:71 ЦК) [36], Румунії (ст.ст. 360–361 ЦК) [22, с. 82], Естонії (§§ 40–56 Закону) [39].

Правовий режим участі у доходах є винаходом німецьких науковців і законодавця, який був запроваджений у 1957 році у зв'язку з прийняттям Закону про рівність. Основна ідея цього майнового режиму полягає в наданні кожному з подружжя можливості брати участь у прирості майна іншого з подружжя у період шлюбу шляхом надання йому права на позов про компенсацію вирівнювання *in personam* (нім. «*schuldrechtlicher Ausgleichsanspruch*», англ. «*claim for equalisation of accrued gains*») [49, с. 59]. При цьому реалізація ідеї рівності кожного з подружжя полягала у прирівнюванні ведення домашнього господарства, яким зазвичай займалася дружина, та оплачуваної роботи чоловіка [50, с. 11–12].

Сутність правового режиму спільності отриманого доходу полягає в збереженні роздільності майна протягом шлюбу та виникненні права на позов про компенсацію у грошовому виразі після припинення режиму (компенсація конкретним майном радше є винятком, ніж загальним правилом). При цьому майнова роздільність подружжя стосується не лише дошлюбного майна чи спадщини і дарування, а й майна, набутого під час шлюбу. Натомість законодавством запроваджуються поняття «первинне» (нім. «*Anfangsvermögen*») та «кінцеве» (нім. «*Endvermögen*») майно кожного з подружжя, вартість яких співставляється. До першого входить зменшене на суму зобов'язань майно, яким володіє кожен з подружжя на момент укладення шлюбу, а також майно, набуте у період шлюбу у результаті спадкування чи дарування. Зобов'язання можуть враховуватися лише в розмірі, який не перевищує вартості майна, тобто від'ємне значення первинного майна не допускається (§ 1374 ЦУ Німеччини). Тоді як кінцеве майно охоплює зменшене на суму зобов'язань майно, яким володіє кожен з подружжя на момент припинення режиму (§ 1375 ЦУ Німеччини) [13, с. 349–350]. На відміну від Німеччини, законодавство Швейцарії (ст.ст. 197, 198 ЦК) [51], Греції (ст. 1400 ЦК [52, с. 7]) та Кіпру [53] розрізняє шлюбне майно (нім. «*Errungenschaft*») і роздільне майно (дошлюбне, успадковане та подароване) (нім. «*Eigentum*»), яке не враховується при визначенні прирощеного доходу і відповідно розміру компенсації.

Оскільки компенсація вирівнювання здійснюється передусім у грошовій формі, тому правове значення має саме вартість майна: первинного на момент укладення шлюбу, а кінцевого — на момент припинення режиму.

Далі встановлюється різниця між вартістю кінцевого і первинного майна кожного з подружжя, яка і є тим доходом (позитивним салдо), який має правове значення. Згідно з ч. 1 ст. 1378 ЦУ Німеччини [13, с. 351] той з подружжя, в кого дохід є нижчим, отримує право на компенсацію від іншого з подружжя, тоді як сімейне законодавство Швейцарії, Греції та Кіпру в принципі не містить такого положення, передбачаючи таким чином право на одержання компенсації кожним з подружжя один в одного. Розмір такої компенсації відрізняється в різних державах і становить одну третю в Греції (ст. 1400 ЦК) [52, с. 7] та Кіпрі [53] або половину в Німеччині (§ 1378 ЦУ) [13, с. 351] і Швейцарії (ст. 215 ЦК) [51] від різниці між прирощеним доходом подружжя. Негативний баланс поділу не підлягає.

Законодавство згаданих держав передбачає низку запобіжників для унеможливлення штучного заниження вартості майна тим з подружжя, хто має вищий дохід, або ж для уникнення виконання рішення суду [див., напр.: 13, §§ 1375, 1377, 1382, с. 350–353]. Зокрема, допускається навіть передача другому з подружжя певного майна першого з подружжя в рахунок відповідної компенсації [13, § 1383, с. 354; 52, с. 13].

Перевагами режиму спільності отриманого доходу є відсутність складнощів, пов'язаних з управлінням, користуванням, розпорядженням і поділом майна подружжя, при наявності компенсаційного механізму без прямого перерозподілу майна. В європейській науці сімейного права висловлюються думки про забезпечення досліджуванним режимом кращого балансу між солідарністю та автономією подружжя, порівняно з правовими режимами обмеженої майнової спільності та майнової роздільності [54, с. 469–470]. На думку автора, режим участі в доходах більше підходить для розвинутих заможних суспільств, де існують реальні можливості виплати компенсації. Натомість для менш заможних суспільств важливе значення має безпосередній контроль над майном, який гарантується при правовому режимі майнової спільності. Проте це не означає, що досліджуваний режим не має бути сприйнятий національним законодавством. Навпаки, враховуючи його значення в сучасній Європі, доцільним видається закріплення в національному законодавстві режиму участі в доходах як альтернативного (виборного).

Правовий режим відкладеної майнової спільності подружжя (англ. *deferred community of property*) є результатом співробітництва п'яти нордичних держав в юридичній сфері, яке призвело до прийняття подібних законодавчих актів у цих країнах протягом 1920-х років. Зокрема, це Кодекс про шлюб Швеції 1920 р., Закон Данії про правові наслідки шлюбу 1925 р., Закон Норвегії про шлюб 1927 р. та Закон Фінляндії про шлюб 1929 р. До змін в правовому регулюванні законодавця скандинавських країн надихнули ліберальні ідеали свободи та жіночий рух за права. Це була швидка та радикальна реформа сімейного права, головна ідея якої полягала у рівності між обома з подружжя і їх незалежності, що передбачало скасування опіки чоловіка над дружиною та запровадження майнової роздільності подружжя з наданням дружині, яка зазвичай була домогосподаркою, права вимагати частки в майні чоловіка [55, с. 277–290;

56, с. 216–222]. Таким чином, попередній режим універсальної майнової спільності був замінений новим, який пізніше отримав назву «відкладена майнова спільність подружжя». Хоча вирішення низки питань в різних державах не було ідентичним з самого початку та зазнало змін протягом наступних десятиліть, нордична модель майнових відносин подружжя зберігає спільні риси та застосовується в п'яти північних країнах [57, с. 4], право чотирьох з яких є об'єктом цього дослідження.

За своєю сутністю правовий режим відкладеної майнової спільності подружжя нагадує режим спільності доходів подружжя, коли кожен з подружжя самостійно управляє та розпоряджається належним йому майном, яке існувало до моменту укладення шлюбу або ж було набуто в шлюбі у будь-який спосіб, в т. ч. шляхом спадщини чи дарування. Тобто, укладення шлюбу не має прямого впливу на майно кожного з подружжя (як дошлюбне, та і набуто у шлюбі). Водночас стосовно майна кожного з подружжя опосередковано застосовується своєрідна концепція «шлюбного майна» (Швеція, Фінляндія; в законодавстві Данії та Норвегії вживається термін «спільне майно»), якою, за загальним правилом, охоплюється як існуюче на момент укладення шлюбу, так і набуто в ньому майно кожного з подружжя (§ 1 розд. 7 Кодексу про шлюб Швеції [58], §§ 34, 35 Закону Фінляндії про шлюб [59], § 15 Закону Данії про правові наслідки шлюбу [60], §§ 31, 59 Закону Норвегії про шлюб [61]). Визнання майна шлюбним не означає виникнення права власності на нього у другого з подружжя, тобто використання в законодавстві вказаних словосполучень не передбачає застосування до майнових відносин подружжя законодавства про речові права. Варто зауважити, що роздільне майно подружжя, тобто яке не охоплюється зазначеною концепцією шлюбного майна, також існує при режимі відкладеної майнової спільності, але для цього необхідне пряме волевиявлення спадкодавця (у заповіті), дарувальника (у договорі) або подружжя (у шлюбному контракті) [58, розд. 7; 59, § 35; 60, §§ 28, 28а; 61, §§ 42, 48].

Правовий ефект режиму відкладеної майнової спільності подружжя настає у разі припинення шлюбу передусім з підстав його розірвання, смерті одного з подружжя, встановлення сепарації, що має наслідком припинення такого режиму і поділ майна [58, розд. 7; 59, § 85; 60, § 16; 61, § 57]. У цьому випадку все шлюбне майно кожного з подружжя об'єднується в єдину майнову масу, яка і підлягає поділу між подружжям у рівних частках з урахуванням суми зобов'язань (боргів) кожного з них, або ж такий поділ може бути замінений сплатою компенсації. Від'ємний баланс майна одного з подружжя до сукупної маси їх обох не включається і прирівнюється до нуля. Подібно до правового режиму участі в доходах, законодавством передбачено низку запобіжників для штучного заниження обсягу майна одним з подружжя (наприклад, неврахування певних боргів, можливість відступу від рівного поділу майна тощо) [58, розд. 11; 59, §§ 35, 85–103b; 61, §§ 58, 67, 70, 71; 62, с. 22–25; 62].

Отже, спільність майна подружжя ніби відкладається до моменту припинення дії режиму, в результаті чого у подружжя виникає право на позов про поділ подружнього майна. Такий поділ дещо нагадує поділ спільного

майна при системі майнової спільності подружжя, але все-таки є істотно відмінним, оскільки титульний власник майна зберігає переважне право на своє майно, його борги гарантуються його майном, яке відповідно вилучається з поділу, він має право сплатити компенсацію іншому з подружжя замість присудження майна тощо. Законодавство про право спільної власності не підлягає застосуванню до таких правовідносин. Власне, зазначені правила поділу подружнього майна є практичним уособленням ідеї майнової рівності подружжя та балансу між їх матеріальними інтересами.

Правовий режим майнової роздільності подружжя (англ. «*separation of property*», фр. «*séparation de biens*», нім. «*Gütertrennung*», ісп. «*separación de bienes*») передбачає, що кожен з подружжя залишається одноособовим власником майна, яким володіє на момент укладення шлюбу та яке набуде у шлюбі. Кожен з подружжя також залишається одноособовим боржником за взятими зобов'язаннями. У подружжя також не виникає жодних прав щодо управління майном іншого з подружжя. Такий правовий режим в австрійській доктрині цивільного права отримав назву «цілковитої роздільності майна» [64, с. 478, 523]. Однак, у зазначеному вигляді правовий режим майнової роздільності подружжя практично не застосовується, оскільки навіть не є режимом як таким.

Майно, на яке жоден з подружжя не може довести своє виключне право власності, зазвичай визнається спільним майном подружжя з рівними частками кожного з них. Таке ж правило застосовується і щодо майна, яке набуто обома з подружжя разом. В обох з цих випадків застосуванню підлягають положення законодавства про спільну власність. Варто зауважити, що якщо в постсоціалістичних державах майнова спільність подружжя регламентується нормами про спільну власність, то в західноєвропейських — такі норми застосовуються при режимі майнової роздільності (наприклад, ст. 1538 ЦК Франції [19, с. 472], ст. 1361а ЦУ Німеччини [13, с. 345; 50, с. 6], ст. 248 ЦК Швейцарії [51]), а майнова спільність регламентується зовсім іншими, виключними, правилами.

Єдиною державою в Європі, де досліджуваний правовий режим застосовується за замовчуванням, є Австрія (§§ 1233, 1237 ЦК). Проте цей режим передбачений у якості альтернативного законодавствами Франції (ст. ст. 1536–1543 ЦК) [19, с. 472–473], Німеччини (§ 1414 ЦУ) [13, с. 357], Люксембургу (ст. 1536–1541 ЦК) [21], Іспанії (ст.ст. 1435–1444 ЦК) [30, с. 164–165], Швейцарії (ст.ст. 247–251 ЦК) [51], Болгарії (ст.ст. 33–36 СК) [40, с. 21–22], Чехії (§§ 729–730 ЦК) [34, с. 1106], Польщі (ст. 51 СК) [33], Естонії (§§ 57–58) [39], Латвії (§§ 117–123) [38, с. 61–62] тощо.

Існуючий в Австрії режим майнової роздільності подружжя набув свого теперішнього вигляду в результаті реформи сімейного права 1978 року, коли попередній правовий режим роздільності був пом'якшений шляхом скасування управлінської влади чоловіка, запровадження поділу подружніх заощаджень і рухомих речей домашнього господарства та компенсаційного механізму за сприяння другому з подружжя у його професії тощо [45, с. 3]. Окрім Цивільного кодексу 1811 р., у сфері сімейних правовідносин застосовується також Закон Австрії про подружжя (нім. «*Ehegesetz*»),

згідно зі ст. 81 якого подружні заощадження (нім. «*ehelichen Ersparnisse*») та майно щоденного використання (нім. «*ehelichen Gebrauchsvermögen*») діляться між подружжям порівну у разі припинення шлюбу [65]. До першого правозастосовча практика відносить всі інвестиції, накопичені подружжям за час шлюбу, зокрема готівкові кошти, ощадні облігації, акції, колекції марок, виробів мистецтва, ювелірні вироби, страхування від нещасних випадків, грошові вимоги до третіх осіб, якщо вони виникли в період шлюбу, а також об'єкти нерухомості, які не належать до подружнього майна щоденного використання. Тоді як до майна щоденного використання прийнято відносити житло подружжя та його вміст, тобто рухомі речі, якими подружжя користується щоденно, незалежно від того, чи це речі першої необхідності або ж предмети розкоші [45, с. 46; 65].

Ще однією особливістю австрійського режиму майнової роздільності подружжя є особливий інститут представництва (нім. «*Schlüsselgewalt*») при вчиненні одним з них без згоди іншого правочинів щодо повсякденних витрат домашнього господарства. Однак, на відміну від решти європейських країн, де таке представництво може здійснюватися кожним з подружжя і породжує їх солідарну відповідальність за взятим зобов'язанням, згідно з § 96 ЦК Австрії таке представництво має право здійснювати лише той з подружжя, який не має самостійного доходу і займається веденням домашнього господарства, а стороною у взятому зобов'язанні стає другий з подружжя [45, с. 9].

Отже, незважаючи на свою назву, правовий режим майнової роздільності подружжя передбачає існування низки особливостей, запозичених з інших правових режимів з метою забезпечення балансу інтересів кожного з подружжя та гарантування прав слабшого з них.

Правовий режим майнової роздільності подружжя з поділом майна компетентним органом (англ. «*separation of property with distribution by the competent authority*») передбачає роздільність майна подружжя упродовж шлюбу без виникнення взаємних зобов'язань або прав у майні, якщо тільки подружжя спільно їх не набуло. У разі припинення шлюбу або встановлення сепарації суд наділений широкими дискреційними повноваженнями щодо перерозподілу роздільного майна кожного з подружжя в інтересах справедливості. Вказаний правовий режим походить з англо-американської правової сім'ї та серед досліджуваних юрисдикцій застосовується в Англії і Уельсі, Шотландії, Ірландії. У доктрині сімейного права вказаних держав термін «режим» не вживається щодо майнових правовідносин подружжя, оскільки укладення шлюбу не має ніякого правового ефекту щодо майна подружжя і ніякі спеціальні правила у зв'язку з цим не підлягають застосуванню. Тобто, чоловік і дружина у майнових відносинах виступають як звичайні фізичні особи, між якими і стосовно третіх осіб застосовуються загальні норми речового чи зобов'язального законодавства [67, с. 174–193; 68, с. 11–12; 69, с. 5; 70, с. 13; 71, ст. 24]. Таким чином, назва досліджуваного режиму, як і вживання самого терміну, є зовнішніми поняттями, запропонованими науковцями для опису правового регулювання майнових відносин подружжя в країнах загального права.

Законодавчі акти зазначених країн закріплюють широкий перелік факторів, які суд може враховувати при розгляді справ щодо майна подружжя. Зазвичай це такі обставини щодо кожного з подружжя, як дохід, працездатність, наявність майна та інших фінансових активів, які існували на момент укладення шлюбу та можуть набуватися в майбутньому, зобов'язання, які існують чи можуть виникнути в майбутньому, рівень життя, вік і тривалість шлюбу, стан здоров'я, внесок кожного з подружжя щодо виховання дітей і ведення домашнього господарства, поведінка, потреба в житлі тощо. Жодної ієрархії між цими факторами не існує, а при їхній оцінці судом основним є досягнення справедливості [71, ст. 11; 72, ст. 25; 73, ст. 20; 74, ст. 9].

Слід зауважити, що згідно з правом Шотландії та Англії і Уельсу, з метою уникнення судової тяганини, суди застосовують принцип «чистого розірвання відносин» (англ. «*clean break*»), який зокрема передбачає збільшення частки в майні замість періодичних виплат утримання і вирішення таким чином усіх можливих майнових спорів між сторонами [67, с. 193–195; 68, с. 20]. Крім того, законодавством Шотландії, подібно до Австрії, передбачено поділ між подружжям в рівних частках речей домашнього господарства, до яких включаються грошові кошти та цінні папери, транспортні засоби, домашні тварини тощо [71, ст. 25].

Отже, досліджуваний правовий режим подружжя є відображенням принципів англо-американської правової сім'ї щодо широких повноважень суду та прецеденту як джерела права. Відтак, цитовані вище положення законів є лише загальними орієнтирами, які саме через судові прецеденти отримують своє практичне втілення.

Висновки. Таким чином, за результатами проведеного дослідження перспективним напрямком гармонізації національного сімейного законодавства із законодавством держав ЄС, в яких закріплено правовий режим обмеженої майнової спільності, передусім вбачається узгодження системи зобов'язань подружжя і відповідальності за їх виконання. Крім того, на думку автора, правовий режим відкладеної майнової спільності доцільно було б застосовувати щодо майна, яке використовується в діяльності фізичної особи-підприємця та осіб, які займаються незалежною професійною діяльністю. Це дозволило б забезпечити баланс інтересів кожного з подружжя, вирішивши при цьому питання неоднозначної судової практики, існуючої на сьогодні, та уникнувши труднощів, пов'язаних з управлінням і користуванням відповідним майном. Насамкінець, елементи правового режиму участі в доходах доцільно використовувати при оцінці спільного майна подружжя, оскільки досить часто з моменту розірвання шлюбу до моменту поділу спільного майна його вартість істотно змінюється у зв'язку зі впливом певного проміжку часу.

Список літератури

1. Жилинкова И. В. Проблемы правового режима имущества членов семьи [Текст] : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.03 [Рукопись] / И. В. Жилинкова. — Харьков, 2000. — 407 с.
2. Новохатська Я. В. Правове регулювання майнових відносин подружжя (порівняльно-правовий аспект) [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 [Рукопис] / Я. В. Новохатська. — Харків, 2006. — 189 с.
3. Левушкин А. Н. Совместная собственность как законный режим имущества супругов в Российской Федерации и отдельных государствах-участниках Содружества Независимых Государств: сравнительно-правовое исследование [Текст] / А. Н. Левушкин // Вестник Российского государственного гуманитарного университета. — 2012. — № 3. — С. 156–164.
4. Цивільне право в Україні [Текст] : Курс лекцій: У 6-ти томах / Р. Б. Шишка (керівник авт. кол.), О. Л. Зайцев, Є. О. Мічурін та ін.; За ред. Р. Б. Шишки та В. А. Кройтора. — Т. 1. — Харків : Національний університет внутрішніх справ, 2004. — 417 с.
5. Алексеев С. С. Теория права [Текст] / С. С. Алексеев. — Изд. 2-е, перераб. и доп. — М. : БЕК, 1995. — 320 с.
6. Ходико Ю. Є. Щодо питання визначення об'єкта правового режиму об'єкта цивільного правовідношення [Текст] // Проблеми вдосконалення приватноправових механізмів набуття, передачі, здійснення та захисту суб'єктивних цивільних прав : матеріали «круглого столу», присвяч. пам'яті проф. Чингізхана Нуфатовича Азімова, м. Харків, 18 грудня 2015 р. / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. — Х. [Друкарня Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого], 2016. — С. 131–133.
7. Жук В. Д. До питання визначення категорії «цивільно-правовий режим майна» [Текст] / В. Д. Жук // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». — 2015. — Вип. 30. — Т. 1. — С. 126–129.
8. Матузов Н. И., Малько А. В. Правовые режимы : вопросы теории и практики [Текст] / Н. И. Матузов, А. В. Малько // Правоведение. — 1996. — № 1. — С. 16–29.
9. Družinski Zakonik Republike Slovenije z dne 16. junij 2011 [Electronic resource] // Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti Republike Slovenije. — Mode of access : http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti__pdf/word/DZak-sprejet-16-6-11.doc. — Title from the screen.
10. Report on the proposal for a Council regulation on jurisdiction, applicable law and the recognition and enforcement of decisions in matters of matrimonial property regimes (COM(2011)0126 — C7-0093/2011–2011/0059(CNS)) [Electronic resource] // European Parliament. — Mode of access : <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+REPORT+A7-2013-0253+0+DOC+PDF+V0//EN>. — Title from the screen.
11. Pintens W. Matrimonial Property Law in Europe [Text] / W. Pintens // The Future of Family Property in Europe / Boele-Woelki K., Miles J., Scherpe J. M. (editors). — Cambridge — Antwerp — Portland : Intersentia, 2011. — P. 19–45.
12. Boele-Woelki K. Property Relations of International Couples in Europe: the Interaction between Unifying and Harmonizing Instruments [Electronic resource] / K. Boele-Woelki // Grenzen überwinden — Prinzipien bewahren. Festschrift für Bernd von Hoffmann zum 70. Geburtstag / Kronk H., Thorn K. (editors). European Law series. — Bielefeld : Gieseking, 2011/2012. — P. 63–72. — Mode of access : <http://dspace.library.uu.nl/handle/1874/252578>. — Title from the screen.
13. Гражданское уложение Германии = Deutsches Bürgerliches Gesetzbuch mit Einführungsgesetz [Текст] : Ввод. закон к Гражд. уложению; Пер. с нем.; Науч. редакторы — А. Л. Маковский [и др.]. — М. : Волтерс Клувер, 2004. — 816 с.
14. Sverdrup T. Property relationship between spouses. National report: Norway [Electronic resource] / T. Sverdrup. — 40 p. // Commission on European Family Law. — Mode of access : <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Norway-Property.pdf>. — Title from the screen.
15. Stuntz J. A. Hers, His, and Theirs: Community Property Law in Spain and Early Texas [Text] / J. A. Stuntz. — Texas : Texas Tech University Press, 2005. — 228 p.
16. Шершеневич Г. Ф. Учебник русского гражданского права [Текст] / Г. Ф. Шершеневич : в 2-х тт. — Т. 2. — М. : Статут, 2005. — 462 с.
17. Antokolskaia M., Boele-Woelki K. Dutch Family Law in the 21st Century: Trend-Setting and Straggling Behind at the Same Time [Electronic resource] / M. Antokolskaia, K. Boele-Woelki

- ki. — Electronic Journal of Comparative Law. — Vol. 6.4. — Mode of access : <http://www.ejcl.org/64/art64-5.html>. — Title from the screen.
18. Dutch Civil Code dated 1838 and revised in 1992 [Electronic resource] // Dutch Civil Law. — Mode of access : www.dutchcivillaw.com/civilcodebook01.htm. — Title from the screen.
  19. Гражданский кодекс Франции (Кодекс Наполеона) [Текст] / Пер. с франц. В. Захватаев / Отв. ред. А. Довгерг. — К. : Истина, 2006. — 1008 с.
  20. Code Civil de la Belgique le 21 mars, 1804 [Electronic resource] // Législation belge. — Mode of access : http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/change_lg.pl?language=fr&la=F&cn=1804032133&table_name=loi. — Title from the screen.
  21. Code Civil en vigueur dans le Grand-Duché de Luxembourg a jour au 1er août 2015 [Electronic resource] // Ministère de la Justice du Grand-Duché de Luxembourg. — Mode of access : http://www.legilux.public.lu/leg/textescoordonnes/codes/code_civil/CodeCivil_PageAccueil.pdf. — Title from the screen.
  22. Noul Cod civil (Legea nr. 287/2009) [Text] // Noul Cod civil și Noul Cod de procedura. Legislație consolidată și index 10 iunie 2015. — București : Universul Juridic, 2015. — P. 7–398.
  23. Civil Code of Malta adopted 11th February, 1870 with further amendments as on 2016 [Electronic resource] // Ministry for Justice, Culture and Local Government. — Mode of access : <http://www.justiceservices.gov.mt/DownloadDocument.aspx?app=lom&itemid=8580&l=1>. — Title from the screen.
  24. Простибоженко О. Презумпция права общей совместной собственности супругов на приобретённое имущество: из прошлого в настоящее [Текст] / О. Простибоженко // Перспективы развития частного права в странах Восточной Европы и СНГ: материалы научно-практической конференции (30 марта 2015 года). — Таллинн : АВConsult Хрреkeskus, 2015. — С. 83–89.
  25. Кодекс законов о семье, опеке, браке и актах гражданского состояния Украинской ССР от 31.05.1926 г. [Текст] : Официальный текст с изменениями на 10 октября 1954 г. и с приложением постатейно-систематизированных материалов. — М. : Государственное издательство юридической литературы, 1954. — 102 с.
  26. Кодекс законов о браке, семье и опеке РСФСР от 19.11.1926 г. [Текст] : Официальный текст с изменениями на 1 ноября 1946 г. и с приложением постатейно-систематизированных материалов. — М. : Юридическое издательство Министерства юстиции СССР, 1947. — 164 с.
  27. Курский Д. И. Избранные статьи и речи [Текст] / Д. И. Курский. — М. : Госюриздат, 1958. — 330 с.
  28. Antokolskaia M. Harmonisation of Family Law in Europe: A Historical Perspective. A Tale of Two Millennia [Text] / M. Antokolskaia : European Family Law series. — Antwerp — Oxford : Intersentia, 2006. — 566 p.
  29. Bradley D. Convergence in Family Law: Mirrors, Transplants and Political Economy [Electronic resource] / D. Bradley // Oxford University Comparative Law Forum (2001). — Mode of access : <http://ouclf.iuscomp.org/articles/bradley.shtml#fn105sym>. — Title from the screen.
  30. Spanish Civil Code (approved by Royal Decree of July 24, 1889 with further amendments as on 2009) [Electronic resource] // World Intellectual Property Organization. — Mode of access : http://www.wipo.int/wipolex/en/text.jsp?file_id=221320. — Title from the screen.
  31. Código Civil Português (a mais recente Lei n.º 150/2015, de 10/09) [Electronic resource] // Procuradoria-Geral Distrital de Lisboa. — Mode of access : http://www.pgdlisboa.pt/leis/lei_mostra_estrutura.php?tabela=leis&artigo_id=&nid=775&nversao=&tabela=leis&so_mio=lo. — Title from the screen.
  32. II Codice Civile Italiano (Regio Decreto 16 marzo 1942, n. 262) [Electronic resource] // The Cardozo Electronic Law Bulletin. — Mode of access : http://www.jus.unitn.it/cardozo/obiter_dictum/codciv/Codciv.htm. — Title from the screen.
  33. Ustawa RP z dnia 25 lutego 1964 r. — Kodeks rodzinny i opiekuńczy [Electronic resource] // Internetowy System Aktów Prawnych. — Mode of access : <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19640090059>. — Title from the screen.
  34. Zákon České republiky ze dne 3. února 2012 — Občiansky zákonník [Text] // Sbirka zákonů. — č. 89/2012. — Částka 33. — S. 1026–1365.

35. Občiansky zákonník z 26. februára 1964 s judikatúrou [Text]. — 2. vydanie. — Bratislava : Iura Edition, 2013. — 398 s.
36. Act V of 2013 on the Civil Code of Hungary [Electronic resource] // A blog by Tamas Dezso Czigler. — Mode of access : https://tdziegler.files.wordpress.com/2014/06/civil_code.pdf. — Title from the screen.
37. Civil Code of the Republic of Lithuania adopted 2000–07–18 [Electronic resource] // Lietuvos Respublikos Seimas. — Mode of access : http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=245495. — Title from the screen.
38. Latvijas Republikas Civillikums — The Civil Law of Latvia [Text]. — Riga : T&TC, 2007. — 496 p.
39. Family Law Act of the Republic of Estonia passed 18.11.2009 [Electronic resource] // Riigi Teataja. — Mode of access : <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/514082015002/consolide>. — Title from the screen.
40. Семейн кодекс на Република България. Сборник нормативни актове по семейно и наследствено право [Текст]. — 6. издание. — София : Сиби, 2013. — 344 с.
41. Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih Republike Slovenije z dne 21. maja 2004 [Electronic resource] // Uradni list Republike Slovenije. — Mode of access : <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200469&stevilka=3093>. — Title from the screen.
42. Obiteljski zakon na snazi od 01.11.2015. Ustava Republike Hrvatske [Electronic resource] // Zakon.hr — pročišćeni tekstovi zakona. — Mode of access : <http://www.zakon.hr/z/88/Obiteljski-zakon>. — Title from the screen.
43. Gniewek E. Tradice a perspektivy polského věcného práva [Text] / E. Gniewek // Tradice a inovace v občanském právu. Sborník příspěvků z konference konané na PrF MU dne 25. září 2007. — Brno : Masarykova univerzita, 2007. — S. 52–61.
44. Pintens W. et al. Property relationship between spouses. National report: Belgium [Electronic resource] / W. Pintens et al. — 46 p. // Commission on European Family Law. — Mode of access : <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Belgium-Property.pdf>. — Title from the screen.
45. Roth M. Property relationship between spouses. National report: Austria [Electronic resource] / M. Roth. — 57 p. // Commission on European Family Law. — Mode of access : <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Austria-Property.pdf>. — Title from the screen.
46. Principles of European Family Law regarding Property Relations between Spouses [Electronic resource] // Commission on European Family Law. — Mode of access : <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Principles-PRS-English1.pdf>. — Title from the screen.
47. Becker E. The Franco-German agreement on an elective 'community of accrued gains' matrimonial property regime [Electronic resource] / E. Becker. — Brussels : European Parliament, 2010. — 16 p. — Mode of access : [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2010/425658/IPOL-JURI_NT\(2010\)425658_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2010/425658/IPOL-JURI_NT(2010)425658_EN.pdf). — Title from the screen.
48. Devaux A. The Franco-German Agreement on the Optional Matrimonial Property Regime: A New Practical Tool in the Movement Towards the Harmonization of the European Substantive Rules in Family Law (abstract) [Electronic resource] / A. Devaux // Indiana University Robert H. McKinney School of Law Research Paper. — No. 2014–23. — Mode of access : <http://ssrn.com/abstract=2436063>. — Title from the screen.
49. Rauscher T. Familienrecht [Text] / T. Rauscher. — 2. Auflage. — Heidelberg: C. F. Müller Verlag, 2008. — LII, 1191 s.
50. Martiny D., Dethloff N. Property relationship between spouses. National report: Germany [Electronic resource] / D. Martiny, N. Dethloff. — 47 p. — Mode of access : <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Germany-Property.pdf>. — Title from the screen.
51. Swiss Civil Code of 10 December 1907 (Status as of 1 July 2014) // The portal of the Swiss government. — Mode of access : <https://www.admin.ch/opc/en/classified-compilation/19070042/201407010000/210.pdf>. — Title from the screen.
52. Koutsouradis A. G. Property relationship between spouses. National report: Greece [Electronic resource] / A. G. Koutsouradis. — 16 p. // Commission on European Family Law. — Mode of access : <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Greece-Property.pdf>. — Title from the screen.
53. Consequences of divorce/separation (Cyprus) [Electronic resource] // Couples in Europe. The law for couples in the 27 EU countries. — Mode of access : <http://www.coupleseurope.eu/en/cyprus/topics/5-what-are-the-consequences-of-divorce-separation>. — Title from the screen.

54. Verbeke A.-L. A New Deal for Belgian Family Property Law [Text] / A.-L. Verbeke // *Liber amicorum H el ene Casman / Alofs E., Byttebier K., Michielsens A. and Verbeke A.-L. (editors). — Antwerpen — Cambridge : Intersentia, 2013. — P. 461–493.*
55. J antera-Jareborg M. Marriage Dissolution and Maintenance to a Spouse Following Divorce: Sweden [Text] / M. J antera-Jareborg // *Scheidung und nachehelicher Unterhalt im europ aischen Vergleich. — Bielefeld : Gieseking, 2003. — P. 277–290.*
56. Bj orgvinsson D. T. General Principles and Recent Developments in Icelandic Family Law [Text] / D. T. Bj orgvinsson // *The International Survey of Family Law: 1995 / Bainham, A. (editor). — The Hague/Boston/London : Martinus Nijhoff Publishers, 1997. — P. 215–236.*
57. J antera-Jareborg M. Property relationship between spouses. National report: Sweden [Electronic resource] / M. J antera-Jareborg. — 38 p. // Commission on European Family Law. — Mode of access : <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Sweden-Property.pdf>. — Title from the screen.
58.  ktenskapsbalk (1987:230) 1987–05–14 (Marriage Code of Sweden of 14 May 1987) [Electronic resource] // Sveriges Riksdag. — Mode of access : http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/ktenskapsbalk-1987230_sfs-1987-230/?bet=1987:230#K7. — Title from the screen.
59. Marriage Act of Finland (234/1929; amendments up to 1226/2001 included) [Electronic resource] // Finlex. — Mode of access : <http://www.finlex.fi/fi/laki/kaannokset/1929/en19290234.pdf>. — Title from the screen.
60. Danish Legislation. Act on the Legal Effects of Marriage as at September 1, 1992 [Electronic resource] // Commission on European Family Law. — Mode of access : <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Denmark-Property-Legislation.pdf>. — Title from the screen.
61. Marriage Act of Norway (last amended January 2009) [Electronic resource] // Government of Norway. — Mode of access : <https://www.regjeringen.no/en/dokumenter/the-marriage-act/id448401/>. — Title from the screen.
62. Lund-Andersen I., Magnussen I. Property relationship between spouses. National report: Denmark [Electronic resource] / I. Lund-Andersen, I. Magnussen. — 30 p. // Commission on European Family Law. — Mode of access : <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Denmark-Property.pdf>. — Title from the screen.
63. Consequences of divorce/separation (Sweden) [Electronic resource] // Couples in Europe. The law for couples in the 27 EU countries. — Mode of access : <http://www.coupleseurope.eu/en/sweden/topics/5-what-are-the-consequences-of-divorce-separation>. — Title from the screen.
64. Koziol H., Welser R. Grundriss des b urgerlichen Rechts: Band I: Allgemeiner Teil, Sachenrecht, Familienrecht [Text]. — 13 Auflage. — Wien : Manz Verlag, 2006. — 616 s.
65. Gesamte Rechtsvorschrift f ur Ehegesetz, Fassung vom 11.03.2016 [Electronic resource] // Bundeskanzleramt: Rechtsinformationssystem der  sterreich. — Mode of access : <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10001871>. — Title from the screen.
66. Divorce — Austria [Electronic resource] // European Judicial Network in civil and commercial matters. — Mode of access : https://e-justice.europa.eu/content_divorce-45-at-en.do?member=1#toc_3_2. — Title from the screen.
67. Standley K. Family Law [Text] / K. Standley. — Fifth edition. — Hampshire : Palgrave Macmillan, 2006. — 524 p.
68. Mair J. Property relationship between spouses. National report: Scotland [Electronic resource] / J. Mair. — 28 p. // Commission on European Family Law. — Mode of access : <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Scotland-Property.pdf>. — Title from the screen.
69. Clarkson C., Hill J., Thompson M. Study on Matrimonial Property Regimes and the Property of Unmarried Couples in Private International Law and Internal Law. National report: United Kingdom, England [Electronic resource] / C. Clarkson, J. Hill, M. Thompson. — 42 p. // European Commission. — Mode of access : http://ec.europa.eu/civiljustice/publications/docs/regimes/england_report_en.pdf. — Title from the screen.
70. Martin F. Study on Matrimonial Property Regimes and the Property of Unmarried Couples in Private International Law and Internal Law. National report: Ireland [Electronic resource] / F. Martin. — 62 p. // European Commission. — Mode of access : http://ec.europa.eu/civiljustice/publications/docs/regimes/ireland_report_en.pdf. — Title from the screen.

71. Family Law (Scotland) Act 1985 [Electronic resource] // UK Legislation. — Mode of access : <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1985/37>. — Title from the screen.
72. Matrimonial Causes Act 1973 (England & Wales) [Electronic resource] // UK Legislation. — Mode of access : <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1973/18>. — Title from the screen.
73. Family (Divorce) Act, 1996 (Ireland) [Electronic resource] // Electronic Irish Statute Book. — Mode of access : <http://www.irishstatutebook.ie/eli/1996/act/33/enacted/en/print>. — Title from the screen.
74. Family Law Act, 1995 (Ireland) [Electronic resource] // Electronic Irish Statute Book. — Mode of access : <http://www.irishstatutebook.ie/eli/1995/act/26/enacted/en/print.html>. — Title from the screen.

Стаття надійшла до редакції 01.06.2016

О. С. Простибоженко

Київський університет права Національної академії наук України,
ул. Доброхотова, 7А, Київ, 01142, Україна

ПРАВОВОЙ РЕЖИМ ИМУЩЕСТВА СУПРУГОВ ПО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ ЕВРОПЕЙСКИХ СТРАН: СРАВНИТЕЛЬНО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ И НАПРАВЛЕНИЯ ГАРМОНИЗАЦИИ

Резюме

В статье исследован правовой режим имущества супругов по законодательству европейских стран.

Доказывается, что перспективным направлением гармонизации национального семейного законодательства с законодательством государств Европейского Союза, в которых закреплен правовой режим ограниченной имущественной общности, прежде всего является согласование системы обязательств супругов и ответственности за их исполнение. Кроме того, по мнению автора, правовой режим отложенной имущественной общности целесообразно было бы применять относительно имущества, которое используется в деятельности физического лица-предпринимателя и лиц, занимающихся независимой профессиональной деятельностью. Это позволило бы обеспечить баланс интересов каждого из супругов, решив при этом вопрос неоднозначной судебной практики, существующей сегодня, и избежав трудностей, связанных с управлением и использованием соответствующим имуществом.

Ключевые слова: правовой режим имущества супругов, законодательство государств Европейского Союза, гармонизация.

O. S. Prostibozenko

Kyiv University of Law of National Academy of Sciences of Ukraine,
The Department of Civil and Labor Law
Dobrohotova str., 7A, Kyiv, 03142, Ukraine

**THE LEGAL REGIME OF SPOUSES' PROPERTY
BY THE LEGISLATION OF THE EUROPEAN STATES:
THE COMPARATIVE AND LEGAL ANALYSIS, DIRECTIONS
OF HARMONIZATION**

Summary

In the article the legal regime of spouses' property by the legislation of the European states is investigated.

It is necessary that the perspective direction of harmonization of the national family legal system with the legislation of the countries of the European Union in which the legal regime of a limited property community is fixed, first of all, is coordination of system of spouses' obligations and responsibility for their performance. Besides, according to the author, the legal regime of the postponed property community would be expedient to be applied to property which is used in activity of the physical person businessman and the persons who are engaged in independent professional activity. It would allow to provide balance of interests of each of spouses, having resolved at the same time an issue of the ambiguous court practice existing today and having avoided the difficulties connected with management and use of the corresponding property.

Key words: legal regime of spouses' property, legislation of the European Union's states, harmonization.